

KERÂMET VE İSTİDRÂC

Abdulvahap YILDIZ*

Özet

Kerâmet, Allah'ın salih kullarına ihsan ettiği harikulade hallerdir. İstidrâc ise inanmayan, günahkâr insanlarda ortaya çıkan bir haldir. Mutasavvıflar, kerâmetin caiz olduğuna Kur'an ve Hadislerden delil getirmişlerdir. Kerâmet maddî ve manevî olmak üzere iki çeşittir. Ancak, bir velînin velî olabilmesi için kerâmet sahibi olması şart değildir. İnsanları irşad maksadı ile, zaruret halinde kerâmet izhâr edilebilir. Zaruret olmadan velînin kerâmetini gizlemesi şarttır. İnsanlardan zuhur eden harikulade haller, o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu; ikram değil, istidrâcdır. Allah'ı bütün isim ve sıfatlarıyla birlikte tanımayan, O'na ibadette kusur eden, günahlardan sakınmayan, gaflette olan kişilerde görülen olağanüstü haller ise istidrâcdır.

Anahtar Kelimeler: Karâmat, İstidrâc, Velî, Sihir.

Abstract: Although, *karâmat* means extraordinary states granted by Allah to His pious men, *istidrâj* is a condition displayed by the unbeliever and sinful. Sufis have produced evidences through *Kur'ân* and *Hadis* in order to prove that *karâmat* is religiously permitted. Nevertheless to work *karâmats* is not compulsory in order to be considered wali. In case of necessity, he can manifest *karâmat* with an intention of a enlightening people. Unless it is necessary, a wali should hide the *karâmats* gifted by Allah. Extraordinary actions are divided into two categories: Materialistic *karâmats* and moral *karâmats*. If those extraordinary conditions displayed by men give rise to their haughtiness and rebellion, this is rather like an *istidrâc* than a *karâmat*. In case of the fact that the wonderful appearances are manifested by those who do not know Allah with His all names and attributes, do not worship for Allah properly, do not restrain from sinful acts and act heedlessly, they are called *istidrâj*.

Keywords: Kerâmat, Istidraj, Saint, Magic.

*Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

I. Kerâmet

Kerâmet, lügatta çokça, kolay bir şekilde ve cömertçe ihsanda bulunmaktır. Istilahta ise, Peygamberler dışında, Kur'an ve sünnete tam olarak ittiba etmiş, itikadı tam, takva sahibi bir kulun elinde ortaya çıkan harikulade bir haldir.¹ Burada harikulade hallerden maksat ortaya çıkan hadisenin normal tabiat kanunlarının dışında meydana gelmesidir. Kısacası Allah sevdiği kulunun hatırı için geçici bir süre de olsa, tekvini ayetlerini (tabiata koyduğu kanun) değiştirmektedir. Kerâmet tabiri, önce nazarî, daha sonra felsefî bir hal alan tasavvufun kullandığı önemli kavramlar haline gelmiştir.²

Kerâmet, kula bazen isteği ve duası üzerine verilir, bazen de isteğine rağmen verilmez, bazen de kulun isteği olmaksızın Cenab-ı hak tarafından kendisine verilir. Kerâmet, Allah'ın, kendisine itaat eden ve O'na yaklaştırmaya çalışan velîlere bir ikrâmıdır. Keşif ve kerâmetlerin çoğu, Allah'ın velî kulları, seyr ü sülûk esnasında, beşeriyetin ihtiyaç duyduğu yeme ve içmeden bir derece uzak durmaları vaktinde ikrâm edilir.³ Velî olan zat mübah olan şeylerden istifade etmeyi azaltır ve sadece zaruri bir

¹ Kerâmet konusunda geniş bilgi için bakınız: Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriye*, Daru'l-Hayr Mat., Beyrut, 1413/1993, s., 353-385; Cürcanî, eş-Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Ta'rifât*, ş.y., ts., s., 184. Câmi, Abdurrahman b. Ahmed, *Nefhâtü'l-Üns*, neşr: Mehdi Tevhidi Pûr, ez- İntşarat-i Kitab Furuşi Mahmudi, Tahran, 1337, s., 21-28; Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb*, Haz: Walintin Jokofski, Matbaa-ı Kebir, Tahran, tarihsiz, s., 276-311; Kelâbâzi, Ebu Bekr Muhammed, *et-Taaruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Tahkik Ahmed Şemseddin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1994, s., 79-88; Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tusî, *el-Luma' fi't-Tasavvuf*, nşr: R. N Nicholson, Matbaa-i Beril, Leiden, 1914, s., 315-333; Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, c.XI, Tercüme, Ömer Faruk Hilmi, Tuğra Neşriyat, Evi, İstanbul, tarih yok, s., 602-621; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s., 307; Dilaver Selvi, *Kur'an ve Tasavvuf*, Şule Yayınları, İstanbul, 1997, s., 514; Süleyman Uludağ, *Kerâmet*, Türkiye Diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, C., XXV, Ankara, 2002, 265-268; Abdulhakim Yüce, *Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1996, 147-153.

² Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1990, s., 38.

³ Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriye*, Daru'l-Hayr Mat., Beyrut, 1413/1993, s., 354; Hucvirî, a.g.e., s., 285; Said Nursî Said Nursî, *Mektubât*, Yeni asya neşriyat, İstanbul, 2004, s., 84-85; Selçuk, Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, 4. baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, 123-126.

miktar istifade ederse, onun keşif ve kerâmetleri fazlalaşır.¹ Kelâbâzî (ö. 380/990) ye göre, velînin kerâmeti, yaptığı duaların kabul edilmesi, mükemmel bir hale ve iş yapma gücüne sahip olması, zor durumlarda işlerinin Cenab-ı Hak tarafından görülmesi şeklinde vuku bulur.² Sehl b. Abdualah Tusterî (ö.273/886) ye göre, Kırk gün boyunca samimiyet ve ihlasla zühde devam eden kişide, Cenab-ı Hak tarafından kendisine verilen bir takım kerâmetler zuhur eder.³ İbn Arâbi (ö.1165-1239) ye göre ise Allahu Teâlâ bir kuluna sıfat-ı fiiliyeden olan kudret sıfatını verse onda harikulade haller ve kerâmet zahir olur.⁴ Bayezid-i Bistami (ö.261/875), Zünun Mirsî (ö.245/859), Muhammed b. Hafif (ö.371/981)'de, Hallac-ı Mansûr (ö.244/858), Yahya b. Muaz Razî (ö.258/872) gibi meşhur sufilere göre, kerâmet sekr halinde velide zuhur eder, sahv halinde zuhur etmez.⁵

Kerâmete mazhar olan velilerin, Kur'an ve Sünnete uygun hareket etmesi gerekir. Yoksa elinde olağanüstü bir hal zuhur eden herkes, Cenab-ı Hakkın katında mutlaka makbul bir insan olduğu anlamına gelmez. Zirâ riyazet yolu ile bir kısım Hind müşrikleri, bazı harikulade hallere mazhar olurlar.⁶ Bu hususta Bâyezid-i Bistamî şöyle demiştir: "Bir insan suyun üzerine seccâde serse, gök yüzünde bağdaş kurup otursa, şeriatın emir ve nehiy çizgisindeki halini görmedikçe aldanmayın."⁷ Cüneyd-i Bağdadî (ö.207/822), Ebu Hüseyin Nurî (ö.295/908), Haris Muhasibi (ö. 243/857), gibi meşhur sufilere göre, kerâmet sahibi olan veliler, masum yani günahsız değillerdir. Zirâ masum olmak onlar için şart da değildir. Velilerde küfür ve şirk gibi büyük günahlar olmaz. Veli Allah tarafından bu günahlardan muhafaza edilmektedir. Diğer küçük günahlar olabilir. Şehl b. Abdullah Tusterî (ö. 283/896), Ebu Süleyman Daranî (ö. 205/820), Hamdun Kasar, gibi

¹ İmâm-i Rabbânî, Ahmed Serhendî, *Mektûbât*, c., III, İstanbul, tarihsiz, s., 597..

² Kelâbâzî, a.g.es., s. 81, Kelâbâzî a.g.e., hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1992, s. 110.

³ Serrâc, a.g.e, 315.

⁴ İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem Tecüme ve Şerhi*, C., IV, Tercüme, Ahmed Avnî Konuk, Hazırlayan: Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Vakfı yayınları, İstanbul, 1990, s., 15.

⁵ Hücvirî. a.g.e., s., 285.

⁶ Süleyman Uludağ, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 549.

⁷ Serrâc, a.g.e., s.,324; Serrâc, a.g.e., tercüme Hasan Kâmil Yılmaz, s., 316-317.

meşhur velilere göre ise, velilerde taata devam etmek şarttır. Büyük günah kalbe yerleşirse, veli Cenab-ı Hak tarafından velâyetten azledilir.¹

Avarifu'l-Me'arif'in müellifi Sühreverdi (ö.632/1234), kerâmetin asıl gayesi imanı takviye, nefsin hevasına meyli kesme, zühd ve takvayı temin olduğunu kaydetmektedir.²

Sufiler, keşif ve kerâmeti tarikatte suluk eden âmî ve yalnız imanı taklidi olan bazen de zaif olanları, takviye ve vesveseli şüphelere kanaat vermemek için zaruret halinde gösterirler. Bunun dışında kerâmete pek fazla itibar göstermezler. Onlara göre, istikamet kerâmetten üstündür.³ Bir veliden dünyada hiç kerâmet zuhur etmezse bile velîliğine zarar gelmez. Velînin halk tarafından hatta kendisi tarafından velî olarak bilinmesi şart değildir.⁴ Kendilerine kerâmet ihsan edilen velîler, kerâmetleri arttıkça, kerâmetin kendileri için bir imtihan ve manevî derecelerinden düşmeye sebep olabileceğini düşünüp korkuları artar.⁵ Bu sebeple sufiler, İstikamet üzere olmayı, kerâmetten çok üstün olduğunu kabul ederler. Meselâ Ebu Ali Cüzcânî (ö.320/932) *İstikamet üzere ol. Kerâmet sahibi olma çünkü nefsin senden kerâmet istemekte halbuki Allah senden istikamet talep etmektedir.*⁶ Yine bu konuda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (1192/1778-1242/1826) şöyle diyor: "İstikâmet ve gayret, sayısız keşf ve kerâmetten üstündür. Ayrıca bilinmelidir ki keşf ve kerâmet, dînin emirlerine riâyeti arttırmaya vesîle olmuyorsa, belâ ve fitneden başka bir şey değildir."⁷

¹ Hücvirî, a.g.e., s., 284; Hücvirî, a.g.e., hazırlayan, Süleyman Uludağ, (Hakikat Bilgisi), Dergâh Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1996, s., 342.

² Sühreverdi, Şihabuddîn Ebu Hafs, *Avârifü'l-Maârif*, Beyrut, 1983; s., 33; Kelâbâzî, a.g.e., s. 81.

³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 307

⁴ Kuşeyrî, a.g.e., s., 354 ; Selçuk Eraydın, a.g.e., s.,123.

⁵ Serrâc, a.g.e., 320.

⁶ İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, 2. baskı, haz: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1984. s.122

⁷ <http://faziletlermedeniyet1.darulerkam.altinoluk.com/2sahsiyet-ve-kalbi-kivam1-muhabbet/18-tikamet/fazilet-tablolari/>

Ehl-i sünnet ve Şiâ alimleri, kerâmetin hak olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir.¹ Sufiler, kerâmeti velâyet derecesine ulaştığını iddia eden yalancidan, gerçek olanı ayırmaya yarayan bir ölçü sayılacağını kabul etmektedirler.² Mutezile fikrine mensup bazı alimler, velîlerin kerâmetlerini inkar etmektedirler. Onlara göre, mucize ile kerâmet arasında bir fark yoktur. Kerâmet ve mucize aynı şeydir. Peygamberlerden başka kimse kerâmet gösteremez. Allah'ın velî kullarına kerâmet atfeden, onları peygamberlerle aynı derecede tutmuş olur.³

Kelâm ve akaid alimleri, kerâmet konusunu itikadî bir mesele şeklinde değerlendirmişlerdir. Mutasavvıflar ise, kerâmetin imkan ve zuhurunu, akli delillerle ispat konusu üzerinde fazla durmamışlardır. Bunun sebebi; mucizeyi ispat eden delillerin, kerâmeti de ispatladığına kanaat getirmeleridir. Kerâmet, terim olarak Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde ayet terimiyle ifade edilir. Kerâmete, ilkin terim anlamını yükleyen ve onu itikadi bir mesele haline getirenler II/VIII. yüzyıldan itibaren İbrahim b. Edhem (ö. 162/779), Rabiâtü'l-Adeviye (ö. 185/801), Fudayl b. İyaz (107/725) gibi sünnî tasavvuf ekolüne mensup sufiler olmuştur.⁴ Yalnız bu terimin sonraki dönemlerde kullanılması, bu hallerin Kur'an ve sünnette olmadığı anlamına gelmez.⁵

Kur'an ve hadis, kerâmetin ve velîlerin izhar ettikleri olağan üstü hallerin doğruluğuna hükmetmişlerdir. Bunları tamamen inkar etmek, bir nevi kitap ve hadisi inkar etmektir.⁶ Zirâ, İslam bilginlerinin bazıları, Mutezile görüşünün yanlış olduğu konusunda, bir çok ayet ve hadisi, sahabe ve tabiinden zuhur eden kerâmetleri delil olarak zikretmişlerdir: Kehf suresinde anlatılan ashab-ı kehf kıssası,⁷ Hz. Musa (a.s) ile Hızır

¹ Süleyman Uludağ, a.g.m., s., 265-266.

² Selçuk Eraydın, a.g.e., s., 123.

³ Kelâbâzî, a.g.e., s., 80; Süleyman Uludağ, *İslam Tasavvufu*, s., 547.

⁴ Yusuf Şevki Yavuz, *Kerâmet*, Türkiye Diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, C., XXV, Ankara, 2002, s., 268-269.

⁵ Süleyman Uludağ, a.g.m., s., 265.

⁶ Hücvirî, a.g.e., s., 290.

⁷ el- Kehf, 18/9-25,

arasında cereyan eden hadise¹, Meryem suresinde Hz. Meryem'in kuru hurma ağacını sallaması sonucu yaş hurmaların düşmesi hadisesi² Ali İmran suresinde *Zekeriyâ Ey Meryem bu yiyecek sana nereden geliyor diye sordu. Meryem dedi ki, o Allah katından gelmektedir. Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.*³, Hz. Meryem'in melekleri görmesi ve onlarla konuşması, meleklerin de onunla konuşması,⁴ Ashâb-ı Kehf'in durumunu anlatan ayet-i kerimeler.⁵ Hz. Süleyman'ın veziri Asaf b. Barhiya'nın göz açıp kapama kadar kısa bir zamanda Belkıs'ın tahtını getirmiş olması⁶ bunlardan bir kaçını teşkil etmektedir.

Hadis-i Şeriflerde ise kerâmet konusundaki zikredilen bir kısım rivayetler ise şöyledir: Hz. Peygamber şöyle buyurur: *Sizden önceki milletlerde kendisine ilham olunan kimseler vardır. Benim ümmetimde ise daha çok vardır. O da Ömer'dir.*⁷ Rahip Cüreyc'ın kıssası⁸ Mağara hadisi,⁹ Bir sığırın konuşması.¹⁰

Ashab-ı Kiramın kerâmetleri konusunda bir çok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birkaç örnek: Hz. Ebu Bekr (571-634)'in vefatından önceki hastalığında Kızı Hz. Ayşe'ye *"Artık malım varislere aittir."* deyip vefat edeceğini haber vermesi.¹¹ Hz. Ömer'in Nihavend'deki İslam ordusunun kumandanı Sariye b. Hısn'a *"el-cebel, el-cebel"* dağa, dağa çık diye

¹ Kehf, 18/60-82.

² Meryem, 19/19

³ Al-i İmrân, 3/37.

⁴ Al-i İmrân, 3/42, 45; Meryem 19/17-21.

⁵ Kehf, 18/13,17, 18, 25.

⁶ Neml, 19/40.

⁷ Buhari, *Fezâilu's-sahâbe*, 6; Müslim, *Fezâil*, 23.

⁸ Buharî, *Enbiyâ*, 48; Müslim, *Birr*, 2.

⁹ Buharî, *Edeb*, 5; Müslim, *Zikir*, 100.

¹⁰ Buharî, *Enbiyâ*, 54.

¹¹ Nebhânî, Yusuf b. İsmail, *Camiu Kerâmâtî'l-Evliyâ*, c., I, Kahire 1974 75; Dilaver Selvi, *Kur'an ve Tasavvuf*, Şule Yayınları, İstanbul, 1997, s., 523.

seslenmesi ve Sariyenin bunu duyması,¹ yine başka sahabilerin kerâmetleri konusunda bir çok rivayet bulunmaktadır. Abd b. Cüveyin henüz beşikte olan bir çocukla konuşması.² Ebu'd-Derdâ ve Selman-i Farisî yanında bulunan bakır bir kazan tespih etmiş ve ikisi de bunu duymuştu.³

Evliyânın kerâmetlerine gelince, kaynaklarda velîlerin kerâmetleri ilgili çok sayıda söz ve menkıbe zikredilmiştir. Özellikle evliyâ arasında en çok kerametleri zikredilen velilerden birisi Şeyh Abdulkadir-i Geylanî (471/1077-561/1166) dir. Kendisi o derece yüksek bir mertebeye sahip ve o derece harikulade kerâmetlere mazhar olmuş ki, İnanmayanların bir kısmı dahi şöyle demişlerdir: "Biz İslâmiyeti kabul edemiyoruz; fakat Abdülkadir-i Geylânî'nin kerâmetlerini de inkâr edemiyoruz." Hatta evliyâyı inkâr eden bazı İslâm alimleri dahi onu inkâr etmiyorlar.⁴ Evliyânın kerâmetlerinden bir iki örnek: Bağdat'a ilim tahsil etmeye sebep olan olağanüstü hadiseyi Abdulkadir-i Geylanî şöyle anlatıyor: "Küçükken Arefe günü çift sürmek için bir öküzün peşine takıldım. Hayvan dile gelip bana şöyle dedi: "Ey Abdulkadir, sen ne bu iş için yaratıldın nede bununla emredildin." dedi. Bunun üzerine korkarak, hemen eve döndüm, evin damına çıktım. Arafat'ta vakfeye durmuş hacıları gördüm. Hemen anneme koştum ve ona "izin ver Bağdat'a gidip; ilim tahsil edeyim, salihleri ziyaret edeyim." dedim. Annem bu işin sebebini sorunca, olanları kendisine anlattım. Bunun üzerine annesi babasından kalan altınların bir miktarını kendisine verir. Her ne olursa olsun doğruluktan ayrılmaması ve asla yalan söylememesini tembihler. Yolda Abdulkadir Geylanî'nin de içerisinde bulunduğu kafileyi eşkiyalar basar. Herkesin kıymetli eşyalarını ve paralarını alırlar. Eşkiyanın reisi Abulkadir'e nesi olduğunu sorar, o da elbisesinin altında dikilmiş kırk altını olduğunu söyler. Bunun üzerine eşkiyâ reisi dürüstlüğüne hayran kalır ve yaptığı işten pişman olup tevbe eder.⁵

¹ Aclunî, Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbas*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, II, Beyrut, 1301, s., 380-381.

² Buhari, *Enbiya*, 48.

³ Serrâc, a.g.e., s., 321.

⁴ Said Nursî, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994, s., 54 (sekizinci lema, 3. nokta)

⁵ Dilaver Gürer, *Abdulkadir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan yayınları, 3. baskı, şehir yok, 2006, s.,90.

Malik b. Dinar (131/748), bir gece arkadaşlarıyla eğleniyordu. Arkadaşlarının hepsi uyudu. Malik'in çaldığı üdtan şöyle bir ses geldi: Ya Malik sana ne oluyor ki hala tevbe etmiyorsun.? Bunun üzerine Malik tevbe edip tasavvuf yoluna girdi.¹

Serî-i Sakatî (ö.253/867), Bağdat pazarında eski eşya satıyordu. Dükkanın bulunduğu çarşı, çıkan bir yangında tamamen kül olmuştu.. Ona, dükkanın yandı dediler. O "zaten dükkanı kafamdan çıkarmıştım" dedi. Sonra Serî'nin dükkanın etrafında bulunan dükkanların tamamı yandığı halde, onun dükkanı yanmamıştı. Serî (ö.253/867, bunu görünce dükkanla beraber sahip olduğu her şeyi fakirlere dağıtıp, kendisi tasavvuf yolunu tercih etmiştir.²

Hucvirî (ö.470/1077)'ye göre; kerâmet, aklen imkansız olmamakla beraber, şeriatın esaslarına da zıt değildir.³ Zirâ bazı İslâmî kaynaklarda kerâmeti ispat için birçok aklî delil de getirilmiştir. Kerâmetin aklî ispatı konusunda yine ayet ve hadisler ışığında en mukni açıklamaları Fahreddîn Râzî (ö.606/1210) yapmıştır.⁴ Kendisi kerâmeti inkar edenlerin şüphelerini tek tek ele alıp çürütmeye çalışmıştır. Kerâmeti ispat konusunda zikrettiği akli deliller özetle şöyle sıralanabilir:

1-Kul, Cenâb-ı Hakk'ın razı olduklarını yaparsa ve yasakladığı şeyleri terk ederse, her şeye gücü yeten Allah'ın kulun istediği bir şeyi ona olağanüstü bir şekilde vermesi nasıl mümkün olmaz ve akıldan uzak görülebilir.

2- Cenab-Hak zatının, sıfatlarının, isimlerinin marifet ve bilgisini, muhabbet ve taatini, zikir ve şükrünü kula lütfetmiş, kula sunulan bu lütuflar karşısında maddî sebeplerin olmadığı bir yerde Yüce Allah'ın kuluna bir ikrâm olarak bir parça ekmek yahut bir miktar su vermesi, bir değneği yılanı çevirmesi, bir aslana söz geçirmesi nasıl imkansız görülebilir.

¹ Hucvirî, a.g.e., s., 108.

² Hucvirî, a.g.e., s., 137.

³ Hücviî, a.g.e., s., 276.

⁴ Bakınız, Bakara, 165, 222, 258, 286; Maide, 54,55, Araf, 196, Yunus, 62; Muhammed, 11; (Abdulahkim Yüce, s., 152.den)

3- Yine Yüce Allah kuluna el, ayak, akıl, göz, kulak, dil ve çok sayıda çeşitli yiyecekler gibi hadsiz nimetler ihsan etmiş, bununla beraber sevdiği kuluna olağanüstü bir durumda bir parça ekmek, üzüm vermesi nasıl akıldan uzak görülebilir.

4- Aslında bu dünyada bazı şeyleri yapan beden değil ruhtur. Ruh taat ve ibadetlerle güçlenirse insan, *"Ben Heyber kalesinin kapısını beden gücü ile değil İlahî bir kuvvetle kopardım attım"* diyen Hz. Ali gibi harikulade hallere mazhar olabilir.

5. Ruh bedene bağlandığında kuvveti zayıflar, kudsi kudreti gider ve yapabileceği şeyleri yapamaz. Fakat Allah'ın marifetini elde edip, muhabbetiyle ünsiyet kurarak bu bedenın süfli işlerine az daldığında, semavî mukaddes ruhların nurları onu aydınlatır. Böylece ruh güçlenir ve bu alemin maddi varlıkları üzerinde yüce ruhların yaptığı etkileri yapma gücüne sahip olur. İşte bu tasarruf kerâmettir.¹

Kerâmetin izhârı zarar olduğu gibi, ikrâmın izhârı şükürdür. En vartasız kerâmet ise, bilmediği halde kerâmete mazhar olmaktır. Hakiki kerâmet ise kendi nefesine değil, belki Rabbine itimadını ziyadeleştirir. Aksi taktirde o kerâmet değil istidrâc olur.² Kerâmet, mucize gibi Cenab-ı Hakk'ın fiilidir, hediyesidir, ihsanıdır ve ikrâmıdır; insanın fiili değildir. Kerâmete mazhar olan zat ise bazen kerâmete mazhar olduğunu biliyor, bazen bilmez.³

A. Kerâmet Çeşitleri

1. Manevî ve Hakiki Kerâmet:

Sufilerin önem verdiği ve itibar ettiği kerâmet manevî kerâmetlerdir. Manevî kerâmet; ilimde, irfanda, ahlakta, ibadette, taatte, amelde, edebte, insanlıkta gösterilen üstün meziyetler hasletler faziletler, harikulade hallerdir.⁴ Mutasavvıflara göre en önemli kerâmet kişinin kötü huyunu

¹ Râzî, *Miftahu'l-Gayb*, XXXI, 89-91; Dilaver Selvî, a.g.e., s., 526-530; Abdulhakim Yüce, a.g.e., s., 151.

² Said Nursî, *Mektubât*, s., 475 (Fihriste-i Mektubât)

³ Said Nursî, *Lemalar*, s., 54. (sekizinci lema, 3. Nokta)

⁴ Hasan Kamil Yılmaz, Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tusî, *el-Luma' İslam Tasavvufu*, Tercüme, İstanbul, 1996, s., 526. (İkinci bölüm, giriş)

bırakıp, iyi huy edinmesidir.¹ Mutasavvıf Sehl b. Abdullah Tusterî (200/815- 283/896) Kerâmetlerin en büyüğü “Kendisinde bulunan kötü huyları iyi huylarla değiştirmektir.” demiştir.² Kuşeyri (ö.465/1072) de kerâmet konusunda buna benzer açıklamalarda bulunmaktadır. Kendisine göre, evliyâda zuhur eden en büyük kerâmet, Cenab-ı Hakk’ın velî kulunu devamlı ibadet ve taatte bulunmaya muvaffak kılması ve günahlardan muhafaza etmesidir.³

Gerçek kerâmet şer’i kanunlara uymak ve sünneti yaşamaktır. Hatta Bâyezid-i Bistâmî (261/875), “bir kimsenin havada bağdaş kurup oturduğunu görseniz, onun Allah’ın emir ve yasaklarına riayet, sünnete ittiba konusundaki hassasiyetini görmedikçe sözüne itibar etmeyiniz” der.⁴

2. Maddî (Kevnî ve Sûrî) Kerâmet:

Tayy-i zaman, tayy-i mekan (uzun mesafeyi kısa zamanda almak), az gıdayı çoğaltmak, su üzerinde yürümek, ateşte yanmamak, havada uçmak, bir anda değişik mekânlarda hazır bulunmak, darda kalan birinin imdadına yetişmek, hastalara şifâ kavuşturmak, kışın yaz meyvelerine kavuşmak, cansız varlıklar ve hayvanlarla konuşmak, nesnelerin mahiyetlerini değiştirmek, gayba dair hadiseleri bilme gibi, kerâmetlere maddî (kevnî ve sûrî) kerâmet denilmektedir. Sufiler maddî kerâmetlere önem vermezler ve bu kerâmetlerin, kendileri için Allah’ın bir imtihanı olmasından korkarlar ve aynı zamanda bunları çocukları uyutan haşhaşa veya onları eğlendiren oyuncaklara benzetirler.⁵ İmam-i Rabbanî (1034/1624) kevnî kerâmet velâyet için şart değildir, deyip bu hususta şöyle devam etmektedir: Kendisine gayba ait bir takım sırlar, hadiselerle ait keşifler verildiği halde, ilahî yakınlıktan uzak olan kimseler, kerâmet değil istidrâc sahibidirler ve bunlar istikamet üzere değillerdir.⁶ Zirâ, ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: *Onlar kendilerini iyi bir halde olduklarını zan*

¹ Sübkî, Abdulvehhab b. Ali el-Kâfî, *Tabakatü’ş-Şâfiyye*, C., II, 2. baskı, 1992, s., 338-343; Yusuf Şevki Yavuz, a.g.m., 268.

² Kuşeyrî, s., 679; Serrac, a.g.e., s.324.

³ Kuşeyrî, a.g.e., s., 356.

⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997., s., 228.

⁵ Subki, a.g.e., II, 338-343; Yusuf Şevki Yavuz, a.g.em., s., 268.

⁶ İmam-ı Rabbânî, *Mektubât*, II, 138 (92. mektup).

ederler. İyi bilin ki, onlar yalancılardan ta kendileridir.¹ Şeytan onları hakimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, şeytanın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.²

Bâyezîd-i Bestâmî'ye (261/875) "Falan kişi bir gecede Mekke'ye gidiyor, diyorlar, ne diyorsun? O şöyle dedi: "Şeytan da, Allah'ın lanetine uğramış bir varlık olduğu halde, bir anda doğudan batıya gidiyor. Bunda şaşılacak ne var?" ikinci defa "Falan suyun üzerinde yürüyor" dediler. O da "balık da suda yüzyor, kuş da havada uçuyor" diye cevap verdi.³

B. Kerâmetin Vartaları

I. Kerâmeti izhâr etmek: Zarurî bir ihtiyaç olmadan kerâmet izhâr edilmemeli. Zirâ kerâmet izhâr etmek bir varta⁴ teşkil edebilir. Gerçek sufiler, kerâmet vuku bulduğu zaman Allah'ın kendilerini imtihan ettiğini bildikleri için endişeli ve daha hassas davranırlar bu sebepten mümkün olduğu kadar kerâmetlerini gizlemeye çalışırlar.⁵ Çünkü kerâmet göstermeyi bir meziyet değil, kadının hayz görmesi gibi ârizi bir şey saymışlardır. Onlara göre, peygamberlere mucize izhâr etmek nasıl şart ise velîlere de kerâmeti gizlemek öyle şarttır.⁶ İbn-i Arâbî, "Peygamberler mucizelerini göstermekle vazifelidirler. Fakat velî kerâmetini izhâr etmekle vazifeli değildir."⁷ der. Kendilerinden çokça kerâmet zuhur eden bazı velîler bundan pişmanlık duyarlar ve hatta şöyle derler: "Keşke bu kerâmetler

¹ Mücadele, 58/18

² Mücadele, 58/19.

³ Serrâc, a.g.e., s.,324; Serrâc, a.g.e., tercüme Hasan Kamil Yılmaz, s., 316.

⁴ Varta: Tehlike, içinde çıkılması güç iş. Kuyu gibi oyuk ve derin yer uçurum. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Haz., Aydın Sami Güneyçal, 14. baskı, Ankara, 1977, s., 1137.

⁵ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah yayınları, 1985, s., 158.

⁶ Kuşeyri, a.g.e., s., 354; Dilaver Gürer, a.g.e., s., 268.

⁷ İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem Tecüme ve Şerhi*, C., III, Tercüme, Ahmed Avnî Konuk, Hazırlayan: Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Vakfı yayınları, İstanbul, 1990, s., 67.

benden zuhur etmezseydi".¹ Meselâ Mevlana Halid-i Bağdadî (1192/1778-1242/1826), keşf ve keramata rağbet etmezdi. Kendisi kerâmet konuda şöyle söylemektedir: "Bir mürid keşf ve kerameti kast ederse, matluba vasıl olmaz. Keşf ve keramet, İslamiyet'in gelişmesine sebep olmazsa yüküdür." Bazen talebelerinde keramet zuhur etse de, Halid-i Bağdadî buna rıza göstermez, kerâmetleri şiddetle gizlemeye çalışırdı.²

Velîler kerâmetlerini başkalarına değil, belki kendi nefislerine delil olarak kullanırlar ve bu suretle itmi'nân ve yakine ermeye, iç sıkıntısından ve rızık korkusundan kurtulmaya çalışırlar. Zirâ nefis-i emmarenin (kötülüğü emreden nefis) inancına göre Allah'ın kendisinin rızkını garanti ettiğini gösteren kesin bir delil yoktur.³ İnsanları irşad maksadıyla kerâmet izhâr edilebilir. Fakat dünya menfaati için kerâmet göstermek Allah'a bir nevi isyan etmektir.⁴

II. Kerâmeti hoş görüp ibadet ve manevî hizmetlere tercih etmek:

Kerâmet, bazen kişinin manevî derecesinin yükselmesine engel olabilir. Çünkü; kerâmete takılıp kalanlar, gerçek kulluk vazifelerini ihmal ederler.⁵ Cüneyd-i Bağdâdî'ye (298/911) göre, manevî nimetleri görüp onların tadına dalmak ve kerâmetlere aldanmak havassın kalplerini perdeler.⁶ Keşif ve kerâmeti nefse nisbet etmek nasıl tehlikeliyse, bunları hoş görüp ibadet, hizmet ve evrâda tercih etmek de en az o kadar yanlıştır, diyen Bediüzzaman bunu şöyle izah eder : "*Sırr-ı tarikatı anlamayan bir kısım mutasavvife, zayıfları takviye etmek ve gevşekleri teşci' etmek ve şiddet-i hizmetten gelen usanç ve meşakkatı tahfif etmek için, istenilmeyerek verilen ezvâk ve envâr ve kerâmâtı hoş görüp meftun olur. İbadata ve hidemata ve evrâda tercih etmekle vartaya düşer. Bu dar-ı dünya dar-ı hizmettir dariül-ücret değil. Burada ücretini isteyenler baki daimi meyveleri fanî ve muvakkat bir surete çevirmekle beraber*

¹ İmam-ı Rabbânî, a.g.e., II, 138 (92. mektup)

² Haydârîzâde İbrahim Fâsîh, *Mecd-i Talid*, çev., Mahmut.Hâmîdî, , Bursa, 1307 s, 25-26.

³ Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tusî, *el-Luma' İslam Tasavvufu*, Tercüme, Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996, s., 312.

⁴ Süleyman Uludağ, *İslam Tasavvufu*, s., 549.

⁵ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s., 160.

⁶ Serrâc, a.g.e., s., 324-325; Serrâc, a.g.e., Tercüme, Hasan Kamil Yılmaz, s., 317.

dünyadaki beka hoşuna geliyor, müştakane berzaha bakamıyor. Adeta bir cihette dünya hayatını sever; çünkü içinde bir nevi hayatı bulur.”¹

İmam-ı Rabbanî (1034/1625) de kevnî kerâmetlere iltifat etmez. Vecd ve hal gibi şeyleri abesle iştigal olarak görür ve der ki: “Nakşibendî tarikatının büyükleri dinin nefis cevherini, vecd cevizi ve hal üzümüyle değiştirmezler. Abesle uğraşan sufilere ne mağrûr ne de meftûn olurlar. Bunun için sema ve raksı da caiz görmezler. Hatta cehrî zikre de iltifat etmezler. Bunların hali tecelli-i zâtî uğrunda zikre devamdır. Başkaları için hasıl olan hal, şimşek gibi gelir geçer.”²

III. Enâniyete kapılmak: Evliyâlar ancak zaruret halinde kerâmet izhâr ederler. Zirâ yukarıda belirttiğimiz gibi kerametın izhârı, zaruret olmadan zarardır. İkrâmın izhârı ise, bir tahdis-i nimettir (şükür maksadiyla verilen nimeti anlatmak).³ Eğer keramete mazhar olan bir kimse, bilerek harika bir işe mazhar olursa, o halde iken eğer nefis-i emmâresi (kötülüğü emreden nefis) bâki ise, bu durum kendine güvenmek ve nefisine ve keşfine itimad etmek ve gurura düşmek cihetinde istidrâc olabilir. Eğer bilmeyerek harika bir hale mazhar olursa; meselâ, birisinin kalbinde bir sual var İntâk-ı bilhak (Allah söyletmesi) nevinden ona uygun bir cevap verir; sonra bunun Allah'ın kendisine bir ikrâmı olduğunu anlar. Bu sebeple kendi nefisine değil, belki kendi Rabbisine güveni fazlalaşır ve "Beni benden ziyade terbiye eden bir Hafızım vardır" der, tevekkülünü ziyadeleştirir. Bu kısım, tehlikesiz bir keramettir; gizlemesine mükellef değil. Fakat fahr için, kasten izhârına çalışmamalı.⁴ İnsan nefsi okşayan, kendini beğenme, kibirlenme hissini veren zevklerin, keşiflerin peşinde koşmazsa ve enâniyetini terk eder ve fâni zevkleri aramazsa daha yüksek manevî makamlara yükselir. Cenab-ı Hakk zaman zaman enâniyet sahibi olan kuluna, ucub ve gurura girmesin diye ihsanını bildirmez. Bu da Allah'ın büyük bir ihsanıdır.⁵

¹ Said Nursî, a.g.e., s., 438. (9.kısım, 8. telvih)

² Nasrullah Efendi, *Velîler Başbuğu Şah-ı Nakşibend*, Buhara Yayınları, İstanbul, 2004, s.,204.

³ Tahdis-i nimet: Cenab-ı Hakk'a karşı şükrünü edâ etmek ve teşekkür etmek maksadiyle nâil olduğu nimeti anlatmak, onunla sevincini ve şükrünü bildirmek. Ferit Develioğlu, a.g.e., s., 1018.

⁴ Said Nursî, *Mektubât*, s., 36. (9.mektup)

⁵ Said Nursî, *Şualar*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994. s. 281. (13. Şua)

IV. İhlâsa¹ ters düşebilecek tehlikeler içine Girmek:

Kerâmetin en büyük tehlikelerinden biri de, kerâmet sahibinin ihlâsa ters düşebilecek tehlikeler içersine girmesidir. Çünkü uhrevî amel ile dünyevî maksatlar, zevkler aranılmaz; aranılrsa, ihlâs sırrını bozar.² Bu dünya hizmet yeridir. Mükafat yeri değildir. Salih amellerin ücretleri, meyveleri, nurları; berzâhta, ahirette verilir. O baki meyveleri bu dünyada istemek, ahireti dünyaya tercih etmek demektir. O salih amelin ihlâsı kırılır nuru gider, o meyveler istenilmez, verilse kulluğa teşvik için verildiğini düşünüp, şükredilmelidir.³

V. Tarikata keşf ve kerâmet göstermek maksadıyla bağlanmak

Tarikata keşf ve kerâmet göstermek maksadıyla bağlanmak çağımızın bir hastalığıdır. Diyen Said Nursî'ye göre, bu zamanda dünya hayatı ahirete, bile bile tercih edildiği için, mütedeyyin ve ehli takva bir kısım kimseler bile bundan nasiplerini almışlardır. Bazı insanlar, dinî ister ve dine ait bazı işleri yapmayı sever ta ki dünya işlerinde başarılı olsun ve işleri yolunda gitsin. Yani dini, dünyaya basamak yapmak ister. Hatta tarikate keşf ve kerâmet göstermek için dinî vecibelerini yerine getirmede özen gösterirler. Halbuki dinî hakikatlerin dünyaya ait faydaları yalnız tercih ve teşvik sebebi olabilirler. Eğer dünyevî faydalar asıl maksat yapılsa ve o hayırlı işi yapmaya sebep dünya menfaati olsa o ameli iptal eder, en azından ihlâsı kırılır ve sevabı kaçar.⁴

VIII. Ahiretteki velâyet meyvelerini dünyada yemesini istemek: Kendini beğenen ve yalnız kendini düşünen aceleci bir kısım ehl-i sülûk, âhirette alınacak ve koparılacak velâyet meyvelerini, dünyada yemesini ister ve sülûkünde onları istemekle vartaya düşer. Ayet-i kerimedâ şöyle

¹ İhlâs: Saf, halis ve içten samimi olmak. Söz, fiil, davranışlarında samimi ve doğru olmak. Her türlü dinî görevleri, insanların övme ve kınamasını düşünmeksizin, hiçbir karşılık ve menfaati hakiki ve esas maksat yapmadan sırf Allah emretmiş olduğu için yerine getirmek. Dinî Kavramlar Sözlüğü, büyük, Haz: Fikret karaman- İsmail Karagöz, Diyanet işleri başkanlığı yayınladı, İstanbul, 2009, s., 263.

² Said Nursî, *Emirdağ Lahikası*, c., I, Yeni Asya Asya Neşriyat, Germany, 1994, s, 76.

³ Said Nursî, *Kastamonu Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994, s. 96-97.

⁴ Said Nursî, *Kastamonu Lahikası*, s, 78.

buyrulmuştu: "Dünya hayatı, aldatıcı bir menfaatten başka bir şey değildir." ¹ Zirâ ahiretin bir tek meyvesi, fânî dünyanın bin bahçesinden daha kıymetlidir. Onun için, o meyveleri burada yememeli. Eğer Allah tarafından istenilmeyerek yedirilse, şükredilmeli; mükâfat için değil, belki dinî vazifeleri yerine getirmede teşvik için bir ihsan-ı İlâhî olarak düşünölmelidir. ² Bu manayı teyid için şu menkıbe rivayet edilmektedir: Eskiden bir zat, hanımıyla beraber büyük bir manevî makamda bulunuyorlardı. Geçim sıkıntısı yüzünden bir gün hanım beyine, demiş: "Çok maddî ihtiyacımız var. Dua et Cen3ab-ı Hak bu ihtiyacımızı gidersin" Adam dua etmiş. Birden, altından bir kerpiç yanlarında hazır olmuş. O zat hanımına dedi: "İşte Cennetteki köşkümüzün bir kerpicidir." hanım: "Gerçi çok muhtacız ve ahirette de çok böyle kerpiçlerimiz var; fakat fanî bir surette bu yok olmasın, o kasrımızdan bir kerpiç noksan kalmasın. Dua et, yerine gitsin" demiş. Beyi dua etmiş kerpiç yerine gitmiş. ³

II. İstidrac

İstidrac lügatta, bir halden bir hale yavaş yavaş yaklaştırmak, adım adım ilerlemek, basamak basamak yükseltme veya derece derece aşağıya indirmek, dürmek, katlamak toplamak, aldatmak, kurduğı tuzaga yaklaştıırıp düşürmek anlamına gelir. ⁴ Istilahta ise istidrâc, Cenab-ı Hakkı bütün sıfatlarıyla birlikte tanımayan, O'na ibadette kusur eden, günahlardan sakınmayan, gayri meşru lezzetlere iltifat eden, gaflette olan kişilerde görölen harukulade hallerdir. ⁵

¹ Âl-i İmrân Sûresi, 3/185.

² Said Nursî, *Mektubât*, s., 439. (29. mektup, 9. kısım, 8. telvih)

³ Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s., 77

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s., 275; İsmail Durmuş, *İstidrâc*.Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c., XXIII, İstanbul, 2001, s., 328; Süleyman Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, c., X; Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, tarih yok, s., 502; İsmail Durmuş, a.g.m., s., 328.

⁵ Câmî, Abdurrahman b. Ahmed a.g.e., 21; Seeyyid Şerif-i Cürcanî, *Taarifat*, s., 184; Serrâc, , *el-Lüma' İslam Tasavvufu*,Tercüme, Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996, s., 526; Bursevî, a.g.e., c., XI, Tercüme, Ömer Faruk Hilmi, s., 621

Allah Teâlâ'nın, Kendisine isyan eden kimselerin isteklerini yerine getirmesi, böylelerinin ahiret azaplarını daha fazla arttırmak içindir. Yoksa onların doğru yolda oldukları için değildir. Nitekim şeytanın yeryüzünü kolayca dolaşabilmesi, Firavun'un ve Nemrut'un dünyada iken birçok nimetlere mazhar olması, isyanlarını daha da arttırmalarına izin verilmesi gibi imkânların kendilerine sunulması onlara bir lutuf değil aksine ahirette daha çok azaba çarptırılmaları içindir.¹ Nitekim âyet-i kerimelerde şöyle buyrulmaktadır: *"Âyetlerimizi yalanlayanları, biz onları hiç bilmeyecekleri noktalardan yavaş yavaş helâka yaklaştırırız."*² Bu sözü yalanlayana bana bırak; onları bilmedikleri yerden yavaş yavaş yakalayacağız. Onlara mühlet veriyorum, zirâ benim tuzağım sağlamdır."³ Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: Allah zalime süre verir, bir yakalayınca da artık bırakmaz deyip, işte Rabbinin haksızlık eden beldelelere cezalandırması böyledir. O'nun cezası acı ve şiddetlidir. Ayet-i kerimesini okumuştur.⁴ Bilindiği gibi istidrâcın bir diğer anlamı da, bir kimseyi yavaş yavaş arzusuna götürüp haberi olmadan felâkete atmadır.⁵

Kur'an-ı Kerîm'de İstidrâc, ni'met vere vere yakalamak, imlâ, fırsat vermek, keyd, tuzak kurmak gibi tabirler, Allah'a inanmayanların fiillerine uygun cezalar olarak zikre-tilmiştir. Bu ifadeler, kulların yaptıkları kötü şeylerle, kendileri farkında olmadan, azaba sürüklediklerini gösterir, cezanın yapılan suça şekilce benzer olmasını ifade eder ki, buna edebiyatta müşâkele denilmektedir. Yoksa Cenâb-ı Hakk'ın insanların kullandıkları anlamda tuzak kurmaktan, kullarına ceza vermek için kasten nimet vererek, onları kandırmaktan münezzehtir. Zirâ yukarıda zikrettiğimiz ayetler, insanların kendi yaptıklarının, kendileri farkında olmadan ruhlarını bozup cezaya sürüklediğini izah etmektedir.⁶

Harikulade haller inanan inanmayan, dindar, günahkâr herkeste görülebilir. İnanmayan ve gafil insanlarda zuhur eden bu hallere mekr, ihanet, istidrâc gibi isimler verilir. İnanmayan ve günahkâr şahıslarda

¹ http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php?id=12966&s=show_qna (14.5.2009)

² A'râf, 39/182.

³ Kalem, 2/44-45; A'râf, 39/183.

⁴ Buharî, *Tefsir, sûre*, 11; Müslim, *Birr*, 62, İbn Mâce, *Fiten*, 22; Tirmizi, *Tefsir, sûre*, 11.

⁵ <http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php?s=article&aid=1218> (8.5.2009)

⁶ Süleyman Ateş, a.g.e., II, 351, X, 502-503,

böyle olağan dışı hallerin görülmesi onların buna bakıp gururlanmaları, şımarmaları, azgınlıklarını artırmaları, sonuçta daha büyük ve daha şiddetli bir azaba maruz kalmalarına sebep olur. Hangi dinde ve inançta olursa olsun bazı insanlarda tabiat kanunlarıyla açıklanması mümkün olmayan olağanüstü haller görülebilir. Ancak bunların sürekli ve düzenli olmadığını bilmek gerekir.¹ Harikulade bir hale mazhar olan kişi, kim olursa olsun, illa Allah'ın rızasını kazanmış faziletli insan derecesine gelmiş olamaz. Zirâ harikulade haller kerâmet olabileceği gibi, istidrâc da olabilir.² Nitekim batıl ve hak dinlerin hemen hepsinde, din adamı veya inanlarda zuhur ettiğine inanılan harikulade haller olabilir. Meselâ bazı ilkel dinlerde büyücü veya şamanın vecd halinde kütü ruhları uzaklaştırdığına, hastaları iyileştirdiğine inanılıyordu. Yahudilikte din adamları ve mistiklerin Allah'ın iradesi ile hastaları iyileştirmek ve bazı taleplerin yerine gelmesini sağlamak gibi harikulade hallere mazhar olduklarına inanılmaktadır. Yine İncil de havâirilerin tebliğ faaliyetleri sırasında Hz. İsa'nun yardımıyla, insanları kötü ruhların tesirinde kurtarmaları, hastaları iyileştirdikleri zikredilmektedir.³ Yine Eski Türklerde harikulade hallere mazhar olan Kamların, her derde deva buldukları, gaibden haber verdiklerine inanılırdı.⁴

İnsanın nail olduğu bir nimet, eğer onun hakkında hayırlı ise, bu ilâhî bir ikramdır. Eğer o nimet, o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu, ikram değil istidrâcdır. Allah, bazı isyankâr ve zâlim kullarına fenalıklarına rağmen, çokça ihsanlarda bulunur. Önceleri, bunun onlar için bir nimet olduğu zannedilir. Fakat bu hâl onların kalplerini ilâhî hakikatlerden ve ahiretten iyice uzaklaştırması sebebiyle bir ikrâm değil, bir istidrâctır.⁵ Yalnız şunu da bilmek gerekir ki, istidrâc sahiplerinin kütülükte başarıları geçicidir ve onlar için Allah'ın bir imtihanıdır.”⁶ Ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır. “*Kâfirleri fitneye düşürmek (imtihan etmek) için onlardan bir*

¹ Süleyman Uludağ, a.g.m., s., 265

² Abdülhakim Yüce, a.g.e., s., 152.

³ Süleyman Uludağ, a.g.m., s., 265.

⁴ Himmet Konur, *İbrahim Gülşeni Hayatı Eserleri Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s., 30.

⁵ Kelâbâzî, a.g.e., s., 80-81.

⁶ Said Nursî, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1993, s., 353.

kısmına dünya hayatının ziynetleri olarak tattırdığımız şeylere sakın gözünü dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem daha devamlıdır.”¹

Necmüddin Kübrâ (ö.618/1221) ya göre, havada uçan, su üzerinde yürüyen, ateş yiyen veya bunlardan başka harikulade haller izhâr eden kişilere karşı ihtiyatlı olmak gerekir. Zirâ o kişi eğer farzlara ve sünnete tam olarak riayet etmiyorsa, aldatıcı ve yalancıdır. O velî değildir ve izhâr ettiği şey de kerâmet değil istidrâcdır.²

Görülüyor ki müminin de kendisine yapılan ihsan ve ikrâmlara karşı gururlanmaması, çünkü kendisine verilen bu ihsanlar ve ikrâmlar bir istidrâc da olabileceğini düşünerek nefsinin kibirlenmesine fırsat vermemesi gerekmektedir. Bu sebepten kerâmete mazhar olan bir velî bile kendisinden kerâmet zuhur ettiği zaman bu halin bir istidrâc olmasından korkar. Bu ihtimali dikkate alan velî kerâmetle denenmek istendiğini düşünerek ihtiyatlı davranır ve kerâmetini de zaruret olmadan ifşa etmez.³ Her ne kadar kerâmetin izhârı men edilmişse de, istidrâc ehlinin sihirlerinin hükümsüz olduğunu ispatlayıp, müminlerin inançlarını şüphelerden uzaklaştırmak için zaruret halinde kerâmetin izhârına izin verilmiştir.⁴

A. Kerâmet ve İstidrâc Arasındaki Fark

Kerâmet ve istidrâc arasındaki fark, gösterilen şeylerin olağan üstülüğü eşit olmakla beraber, hükmü zahir olduğu şahıslara göre değişir. Müminde zahir olunca kerâmet, inançsız ve gafil kişilerde zahir oluncâ istidrâc adını alır.⁵ Kerâmet müminin sıdk ve samimiyetine, istidrâc ise kâfirin yalancı olduğuna delildir. Meselâ, ahir zamanda zuhur edecek olan Deccal, harikulade haller ve istidrâca mazhar olur. Kerâmet ise Allah'ın dostu ve sevdiği kişilerde zuhur eder. Yine ahir zamanda geleceğine inanılan Mehdi,

¹ Tâhâ, 20/131

² Gazâlî, Ebu Hamid, *Mükâşşefetü'l-Kulûb*, Tahkik, Hîşâm Semirü'l-Buharî, Daru'l-İhyai't-Tirasi'l-Arabî, Beyrut, 1416/1995.s.48; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, s., 81.

³ Süleyman Uludağ, a.g.m., s., 265.

⁴ Selçuk Eraydın, a.g.e., s.123.

⁵ Serrâc, a.g.e., tercüme, Hasan Kamil Yılmaz, s., 526.

harikulade haller ve kerâmet göstermekle bilinir.¹ Kerâmet sahibi, İslami inançlara bağlı, şehvî ve nefsanî arzulardan uzak, gönül aynası şeffaf abid ve zahid kimselerdir.² Ayet-i Kerimede şöyle buyrulmaktadır: “Allah’ın velî kulları için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmazlar.”³

Kerâmet ve istidrâc, manevî açıdan birbirine zıttır. Zirâ kerâmet, mûcize gibi Allah’ın fiilidir. Kerâmet sahibi de kerâmetini Allah’tan olduğunu bilir ve Allah’ın kendisini görüp gözetin olduğunu da anlar. Bu sebepten tevekkülü fazlalaşır. Fakat bazan Allah’ın izniyle kerâmetlerinin farkına varır, bazan varmaz. Önemli olan ve en güvenli olanı da, kulun kendisinden bir kerâmet zuhur ettiğinin farkında olmamasıdır. İstidrac ise, gaflet içinde iken garip fiilleri izhâr etmekten ibarettir. Bu istidrâc sahibi, nefesine istinat ve iktidarına isnat etmekle enâniyeti, gururu öyle fazlalaşır ki⁴, Karun gibi, “Bu servet ancak, bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir”⁵ der.

Veli kendisinden zuhur eden harikulade hadisenin kerâmet mi yoksa istidrâc mı olduğuna kesin olarak hükmedemez.⁶ Kerâmet sahibi mazhar olduğu kerâmete sevinmez, istidrâc sahibi ise mazhar olduğu harikulade hale karşı sevinir, gururlanır nefs-i emaresi daha da kalınlaşır.⁷ Kendisinde zuhur eden bu olağanüstü duruma karşı da kendisine güveni artar bu sebeple zülüm ve istibdad fık ve sefahetini de fazlalştırır.

B. İstidrac ve Sihir Arasındaki Fark

Sihir: Sözlükte, büyü, büyücülük, göz boyacılık, aldatmak ve batıl bir şeyi hak diye göstermek anlamına gelir. İstilahta ise, insana yönelik olarak tabiat üstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek ve belli bir gayeye ulaşmak için uygulanan ve etkili olduğu

¹ Hücvirî, a.g.e., s., 283; İbn Arâbî, *Tedbirât-İlahiye*, Tecüme ve şerh, Ahmed Avnî Konuk, Haz: Mustafa Tahralı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, 127.

² Selçuk Eraydın, a.g.e., s., 123.

³ Yûnus, 10/62.

⁴ Said Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, Yeni Asya Neşriyat, Germany,, 1994, s.192. (10. Risâle)

⁵ Kasas, 28/78.

⁶ Hücvirî, a.g.e., s., 279.

⁷ Abdulhakim Yüce, a.g.e., s., 153.

kabul edilen eylem; bir şeyin veya olayın gerçek hüviyetinden uzak olarak başka bir halinin gösterilmesidir.¹

Sihir bir çok yönüyle olağan üstü bir hal olması sebebiyle istidrâc, kerâmet ve mucizeye benzer. Sihir, İslâm'ın kesin olarak yasaklayıp reddettiği bir inanç ve işlemdir. İslâm'ın sihirbaz ve kâhinleri kınaması, insanları basit inanç ve düşüncelerle oyalayıp onları gerçek Allah inancından uzaklaştırarak, ilkel ve akıl dışı anlayışlara sürüklemelerini engellemek içindir. Kısacası sihir, hayal olan şeyleri gerçekmiş gibi göstermek suretiyle insanlar üzerinde aldatıcı bir tesir oluşturmaktan ibaret bir olaydır. Buna rağmen bir gerçek yönünün olduğu ve hakikaten etki yaptığı kabul edilmektedir.² Hatta Hz. Peygamere yapılan bir sihirde Hz. Peygamberin rahatsızlandığı hadislersde kaydedilmektedir: Meşhur bir sâhir olan Lebid-i Yahudi, Hz. Peygamberi rencide etmek için bir sihir yapmış. *Bir tarağa saçları sarmış, üstünde sihir yapmış, bir kuyuya atmış. Allah'ın Resulu Hazret-i Ali'ye ve Sahabelere ferman etmiş: "Gidiniz, filân kuyuda bu çeşit sihir âletlerini bulup getiriniz."* Gitmişler, aynen öyle bulup getirmişler. *Herbir ipi açıldıkça, Hz. Peygamberin hatsızlığı azalıyordu.*³

Ehl-i sünnet alimlerinin çoğunluğu ayet ve hadisleri delil göstererek sihrin varlığını ve tesirinin olduğunu kabul etmekle beraber, kötülük yapmak için sihir öğretme ve öğrenmenin haram olduğu konusunda da ittifak etmişlerdir.⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır: *"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların peşine düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) kafir olmadı. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr) i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. Onlar kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Yemin olsun, onu satın alanın*

¹ Şamil İslâm Ansiklopedisi, *Sihir*, İstanbul, 1992, s., 419; Dinî Kavramlar Sözlüğü, *büyük*, Diyanet işleri başkanlığı yayınladı, İstanbul, 2009, s., 68-69.

² Şamil İslâm Ansiklopedisi, *Sihir*, s., 419-420.

³ Buharî, Tıb: 47, 49, 50; Edeb: 56; Daavât: 57; Müslim, Selâm: 43; İbni Mâce, Tıb: 45;

⁴ Câmî, a.g.e., s., 22.

ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Keşke bilselerdi, kendilerinin karşılığında sattıkları şey ne kötüdür!.”¹

Resûlullah (s.a.v)'da hadislerinde sihrin büyük günahlardan ve helak edici yedi şeyden biri olduğunu belirtmişlerdir: “Bir düğüme üfüren sihir yapmış olur. Sihir yapan da şirke girer”² “Kim bir kahine gelir, bir şey sorar ve söylediklerine de inanıp tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez.”³ Görüldüğü gibi kötülük yapmak için sihir yapan şirke girdiği gibi, sihir yaptıran ve buna inan da büyük vebal altındadır.

Bazı İslam alimlerine göre, içerisinde küfür olan sihirle, içinde küfür olmayan sihri ayırt etmek ve kendisine sihir yapılmış olan bir kimseden sihri kaldırmak için sihir öğrenmeye izin vermişlerdir.⁴

İstidrâcın sihirle de bir ilgisi vardır. Çünkü; istidrâc gösterenler, sihirle, yapılmayanı yapılmış gibi gösterirler. Meselâ, cam ve ateş yemediği veya şiş batırmadıkları halde, başkaları onun cam ve ateş yediğini veya vücuduna şiş batırdığını zanneder. İbn-i Abidîn, “bunları sihir ad etmekte ve sihir yapmak da İslam dininde yasaklanmıştır.” der. Bu sebeple bunları yapanların cezalandırılması gerektiğini de vurgular.⁵ İmam-ı Rabbanî'ye göre, şu âyet-i kerimeler istidrâc ve sihir gösterenlerin haline işaret etmektedir: “Onlar, kendilerinin bir şey üzere olduklarını sanırlar. Dikkat ediniz, onlar yalancılardır. Onları şeytan istilâ etmiş, Allah'ı zikretmeyi dahi onlara unutturmuştur. Bunlar şeytan fırkasıdır.”⁶

Sonuç

¹ Bakara, 2/102.

² Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 19

³ Tirmizi, Tahare, 102; İbn Mace, Tahare, 122.

⁴ İbrahim Canân, Hadis KülliyyatıKütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, c., VIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989, s., 89.

⁵ İbn-i Abidîn, Muhammed Emin İbn Abdulaziz , ed-Dimeşki, Reddu'l-Muhtar Ale'd-Dürerü'l-Muhtar el-Ma'ruf bi Haşiyeti İbn Abidin, c., I, Tahkik, Muhammed Suphi Hasan Hallak- Amir Hüseyin, Darü'l-Tirâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1419/1998, s., 123.

⁶ Mücadele, 58/18-19.

Kerâmet, Allah'ın velî kullarına verdiği harikulade bir haldir. İstidrac ise, inanmayan ve günahkâr insanlarda ortaya çıkan harikulade bir durumdur. Ehl-i sünnet ve Şiâ alimleri, kerâmetin hak olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Kerâmet, Cenab-ı Hakk'a yakınlık derecesinin göstergesi sayılmamalı, kerâmeti zuhur etmeyen velîler de vardır. Hatta bunların manevî dereceleri kerâmet sahibi velîlerden daha üstün olabilir. Kerâmet sahiplerinin Kur'an ve sünnete uygun hareket etmesi gerekir. Çünkü riyazet yolu ile bazı Hind müşrikleri dahi bazı harikulade hallere mazhar olabiliyorlar. İstidrac sahibi de kendisinde ortaya çıkan, olağan üstü hale karşı gururlanmaları şımarmaları, azgınlığını artırmaları sonucunda daha büyük ve daha şiddetli bir azaba maruz kalmalarına sebep olabilir. Genel olarak kerâmet maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Sufiler maddî keramete önem vermeyip manevî kerâmete önem vermişlerdir. Her ne kadar kerâmet izhârı menedilmiş ise de, istidrâc ehlinin sihirlerinin hükümsüz olduğunu ispatlayıp, müminlerin inançlarını şüphelerden uzaklaştırmak için kerâmet izhârına zaruret halinde izin verilmiştir. Kerâmeti izhâr etmek, Kerâmeti hoş görüp ibadet ve manevî hizmetlere tercih etmek, Enâniyete kapılmak, Tarikata keşf ve kerâmet göstermek maksadıyla bağlanmak gibi belli başlı kerametın vartaları mevcuttur. Allah'a itaat etmeyen, Onun yasak kıldığı şeyleri yapmaktan çekinmeyen kimselerden cam yemek, vücutlarına şiş sokmak gibi görülen harika haller kerâmet olmayıp, istidrâctan başka bir şey değildir.

Bibliyografya

Abdulahkim Yüce, *Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1996.

Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbas*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, c. I-II, Beyrut, 1301.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, C., I-VIII, Beyrut, 1991

Bursevî, İsmail Hakki, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, C., XI, Tercüme, Ömer Faruk Hilmi, Tuğra Neşriyat, İstanbul, tarihsiz.

Câmî, Abdurrahman b. Ahmed, *Nefehâtü'l-Üns*, neşr: Mehdi Tevhidi Pûr, ez- İntşarat-i Kitab Furuşi Mahmudi, Tahrân, 1337.

Cürcanî, eş-Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Ta'rifât*, şehir yok, tarihsiz.

Dilaver Gürer, *Abdulkadir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, 2006.

Dilaver Selvi, *Kur'an ve Tasavvuf*, Şule Yayınları, İstanbul, 1997.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, Haz: Fikret karaman- İsmail Karagöz, Diyanet işleri başkanlığı yayınları, İstanbul, 2009.

Ferit Develioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Haz., Aydın Sami Güneçal, 14. baskı, Ankara, 1977.

Gazâlî, Ebu Hamid, *Mükâşefetü'l-Kulûb*, Tahkik, Hişâm Semirü'l-Buhârî, Daru'l-İhyai't-Tirasi'l-Arabî, Beyrut, 1416/1995

Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkân Yayınları, İstanbul, 1997.

Haydârîzâde İbrahim Fâsîh, *Mecd-i Talid*, çev., Mahmut.Hâmdî, , Bursa, 1307.

Himmet Konur, *İbrahim Gülşeni Hayatı Eserleri Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.

Hucvîrî, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb*, Haz: Walintin Jokofski, Matbaa-ı Kebir, Tahrân, tarsz.

-----, *Keşfu'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, Hazırlayan, Süleyman Uludağ, (Hakikat Bilgisi), Dergâh Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1996

İbn-i Abidîn, Muhammed Emin İbn Abdulaziz ed-Dimeşki, *Reddu'l-Muhtar Ale'd-Dürrerü'l-Muhtar el-Ma'ruf bi Haşiyeti İbn Abidîn*, C., I, Tahkik, Muhammed Suphi Hasan Hallak- Amir Hüseyin, Daru'l-Tirasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1419/1998.

İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem Tecüme ve Şerhi*, C., III-IV, Tercüme, Ahmed Avnî Konuk, Hazırlayan: Mustafa Tahrallı- Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Vakfı yayınları, İstanbul, 1990, 1992.

-----, *Tedbirât-İlahiye*, Tecüme ve şerh, Ahmed Avnî Konuk, Haz: Mustafa Tahrallı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992.

İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, 2. baskı, Haz: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1984.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed, *es-Sünen*, C., I-II, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, tarsz.

İbrahim Canân, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C., VIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.

İmâm-i Rabbânî, Ahmed Serhendî, *Mektûbât*, C., I-III, İstanbul, tarihsiz.

İsmail Durmuş, *İstidrâc*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C., XXIII, İstanbul, 2001.

Kelâbâzi, Ebu Bekr Muhammed, *et-Taaruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Tahkik Ahmed Şemseddin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1994.

-----, *et-Taaruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf* hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1992.

Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriye*, Daru'l-Hayr Matbaası, Beyrut, 1413/1993.

Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah yayınları, 1985,

-----, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1990.

Müslim b. el-Haccac, *Sahîhu Müslim* C. I-V, Beyrut, 1983.

Nasrullah Efendi, *Vefîler Başbuğu Şah-ı Nakşibend*, Buhara Yayınları, İstanbul, 2004.

Nebhânî, Yusuf b. İsmail, *Camîu Kerâmâtî'l-Evliyâ*, C., I, Kahire 1974

Nesâî Ebu Abdurrahman b. Şuayb, *es- Sünen*, C. I-VI, Beyrut, 1991.

Râzî, Fahrüddîn, *Miftahu'l-Gayb*, C., XXXI, Beyrut, 1990.

Said Nursî, *Mektubât*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004.

-----, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1993.

-----, *Mesnevî-i Nuriye*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994.

-----, *Şualar*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994.

-----, *Emirdağ Lahikası*, C., I-II., Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994.

-----, *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1994.

Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 4. baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tusî, *el-Luma' fi't-Tasavvuf*, nşr: R. N Nicholson, Matbaa-i Beril, Leiden, 1914.

-----, *el-Luma' İslam Tasavvufu*, Tercüme, Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996.

Sübkî, Abdulvehhab b. Ali el-Kâfi, *Tabakatü's-Şâfiyye*, C., II, 2. baskı, 1992.

Sühreverdi, Şihabuddîn Ebu Hafs, *Avârifu'l-Mâârif*, Beyrut, 1983.

Süleyman Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, C., II, X, Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, tarz.

Süleyman Uludağ, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1992.

-----, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ma'rifet Yayınları, İstanbul, 1995.

-----, *Kerâmet*, Türkiye Diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, C., XXV, Ankara, 2002.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed, *es-Sünen*, c., I-IV, Beyrut, tarih yok.

Yusuf Şevki Yavuz, *Kerâmet*, Türkiye Diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, C., XXV, Ankara, 2002.